

Original article

İşitme Engelliler Meslek Lisesinden Mezun Olan Öğrencilerin Başarı Düzeylerinin Betimlenmesi

Describing the Achievement Levels of Students Graduated from Hearing Impaired Vocational High School

Hasan Hüseyin Selvi *

Education Inspector, Ministry of Education, Ankara, Turkey

Özet

Bu araştırmada ortaöğretim düzeyinde işitme engelli öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin betimlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma Karadeniz Bölgesinde yer alan bir ilimizde, işitme engellilere eğitim veren özel eğitim meslek lisesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma öncesinde ilgili okulda, gözlem ve inceleme yapılarak ön hazırlık yapılmıştır. Araştırmada bir nitel yöntem çeşidi olan odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesi 8 öğretmen ve 1 müdür olmak üzere 9 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme dışında işitme engelli öğrencilerin başarı düzeylerini betimlemeye yönelik bir değerlendirme testi geliştirilmiş ve farklı sınıflarda eğitim alan 22 öğrenciye uygulanmıştır. Değerlendirme test sonuçları ile okulda yapılan çeşitli ölçme-değerlendirme test sonuçları karşılaştırılmıştır.

Araştırma sonuçları alan yazın kapsamında değerlendirilmiştir. Temel sonuçlar şu şekildedir. Okulda eğitim alan öğrencilerin % 65'i ödül belgesi aldığı (teşekkür vb.) halde görüşülen öğrencilerin tamamının okuma-yazma bilmediği, okuduğu metni anlayamadığı, okulda öğrencilerin aktif şekilde işitme cihazlarını kullanmadığı, dersliklerin yalıtımlı olmadığı, işitme engellilerin eğitimine yönelik yöntemlerin etkin bir şekilde kullanılmadığı sonuçları elde edilmiştir.

Öğretmenlerin tamamının özel eğitim bölümü dışında farklı alanlardan mezun olmalarına rağmen işitme engellilerin eğitimine yönelik bir hizmetiçi eğitime katılmadığı, okulda yapılan sınav ve değerlendirmelerin ölçme-değerlendirme ilkelerine uygun olmadığı, öğrencilerin davranış problemleri yaşadıkları, öğrencilerin sınırlı düzeydeki sözcükleri ile cümle kurmaya çalıştıkları görülmüştür.

Araştırmada literatür ve bulgular ışığında öneriler getirilmiştir. İşitme engellilere yönelik eğitim veren özel eğitim meslek liselerinde eğitim ile ilgili oldukça yoğun sorunlar yaşandığı anlaşıldığından işitme engellilere yönelik meslek liseleri için bakanlığımız tarafından çeşitli düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Özel eğitim meslek liselerinde görevli öğretmenlerin işitme engellilerin eğitimi konusunda hizmetiçi eğitim almaları, okul programlarının öğrencilerin engel özelliklerine göre uygun hale getirilmesi, okulların fiziki şartlarının iyileştirilmesi, öğretmenlerin işitme engellilerin eğitimine yönelik yöntem konusundaki tereddütlerinin giderilmesi başlıca öneriler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşitme Engelli, İşitme Engelliler Meslek Lisesi, Başarı.

* Corresponding author:

Hasan Hüseyin Selvi, Education Inspector, Ministry of Education, Ankara, Turkey.
Email: hasanhuseyinselvi@hotmail.com

Abstract

There are various problems in the education of the hearing impaired in our country. In this study, it was aimed to describe the readiness levels of hearing impaired students who completed secondary education for the hearing impaired. The research was carried out in a special education vocational high school that provides education for the hearing impaired in a city in the Black Sea Region. First of all, after the research permission was obtained, observations and examinations were made in the school. A focus group interview, which is a type of qualitative method used to understand the dynamic relationship of people's behaviors, ideas, motivations, interests and problems related to their activities, was conducted in the study. The focus group interview was held with 9 participants, 8 teachers and 1 principal.

The discussion was initiated by the moderator with open-ended questions asked to the participants, and the speeches were recorded at the end of the meeting. In addition, a test was developed to describe the achievement levels of hearing impaired people studying at vocational high schools and applied to 22 students studying in different classes. The test results were compared with the results of various assessment and evaluation tests conducted at the school.

The main results were as follows: Although 65% of the students received an award certificate (thank you, etc.), all of the students interviewed were illiterate, did not understand what they read, hearing aids were not used at school, the classes were not insulated, the natural auditory verbal method was not used, it was observed that not all of the teachers received a course for the education of the hearing impaired and were out of the field, the exams and evaluations made in the school were not suitable for the principles of assessment and evaluation, the students had intense behavioral problems, and the students tried to form sentences with their limited words.

In the study, suggestions were made in the light of the literature and findings. Major recommendations; In the special education vocational high schools that provide education for the hearing impaired, there were intense problems regarding education, and for this, radical changes should be made by the ministry. For this, all teachers who are educated in special education vocational high schools should be subjected to in-service training on the education of the hearing impaired, school programs should be reviewed, physical conditions should be improved, teachers' hesitations about the method for the education of the hearing impaired should be eliminated.

Keywords: Hearing Impaired, Vocational High School, Success.

Received: 12 December 2020 * **Accepted:** 07 January 2021 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/baflas.2020.266.4>

GİRİŞ

Ülkemizde işitme engelli bireylerin eğitimleri 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde yürütülmektedir. İşitme engelli öğrenciler öncelikle kaynaştırma/bütünleştirme programları ile özel eğitim sınıflarına dâhil edilmektedir. Bu programlardan yararlanamayan öğrencilere ise özel eğitim okullarında okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde yatılı ve gündüzlü hizmet verilmektedir. İlkokul seviyesinde işitme engelliler okullarında ağırlıklı olarak özel eğitim öğretmenleri çalışmaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin bir kısmı işitme engelliler öğretmenliği mezunudur. İşitme engellilere yönelik bölümlerin özel eğitim bölümlerine dönüştürülmesiyle birlikte görme ve zihinsel engellilerden mezun öğretmenlerde bu okullarda çalışmaya başlamıştır. Dolayısıyla ilkokul kısmında işitme engellilerin eğitimine yönelik bir tecrübeye dayalı bir kültürün geliştiği görülmektedir. Ancak ortaokul ve ortaöğretim seviyesindeki okullarda norm gereği özel eğitim mezunu öğretmenler çalıştırılmamaktadır. Üniversitelerin özel eğitim bölümlerinde işitme engellilerin eğitimine yönelik ders sayısının sınırlılığı göz önüne alındığında, işitme engellilerin eğitimine yönelik bölümlerin kapatılması ile birlikte işitme engellilerin eğitimine yönelik bilgi birikiminin kaybolmaya başlandığı gözlenmektedir.

İşitme engelli çocukların, işitme kalıntıları maksimum düzeyde kullanıldığında ve içinde buldukları eğitim ortamlarında anlamlı dil kullanıldığında konuşma dilini aynı işiten çocuklar gibi edinebilme kapasitesine sahiptirler (Tüfekçioğlu, 1989). İşitme engelli bireyler; erken tanı, erken ve uygun cihazlandırma, işitme kalıntısının en üst düzeyde kullanılması ile uygun eğitim ortamları ve işitme engelli çocuğa doğal dil girdileri sağlanması durumunda konuşma dilini öğrenebileceklerdir (Girgin, 1997). Çocuğun konuşma dilini öğrenebilmesi ve sözel dil öğretimine uygun eğitim olanaklarından yararlanabilmesi için uygun işitme cihazını düzenli kullanması ve doğal yaşantılar içinde dil desteğinin sağlanması gerekir (Tüfekçioğlu, 1998; Turan, 2010). Ayrıca işitme engelli bireylerin eğitiminde görsel materyal kullanımı sözel dil becerilerinin öğretiminde kolaylık sağlamaktadır (Sayın, 1989). İşitme engellilerin eğitiminde konuşma dilinin öğretimine odaklanan doğal işitsel sözel yöntemin başarıya ulaşması için gerekli şartlar eğitim uygulamalarına da uyarlanması gerekir. Okullarda sınıfların yalıtımlı olması, etkin işitme cihazlarının kullanımı, görsel materyallerden destek alma ve hangi akademik beceri eğitimi verilirse verilsin sözel becerilerin önceliklendirilmesi gerekir. Doğal işitsel sözel yöntemde erken dönemden başlanarak eğitimin okul döneminde de sürdürülmesi ile konuşma dilinin öğretilebileceği ve akademik başarının da artacağı varsayılmaktadır. Yine de işitme engelli bireylerde dile ilişkin beceriler öğrenciden öğrenciye değişiklik göstermektedir (Erdiken, 2003). Öğrencilerin bireysel performanslarına göre de başarı durumlarında değişiklik olabilmektedir.

Ülkemizde işitme engellilerin eğitimlerinde eğitimler doğal işitsel sözel yöntem alan yazınına göre kurgulanmıştır. Bu yönetime göre başarılı olmak için erken dönemden başlayarak bireyin tüm eğitim döneminde düzenli olarak doğal işitsel sözel yöntemin gerekleri uygulanması gerekir. Ancak

okulların fiziki şartları, öğretmenlerin işitme engellilerin eğitimine yönelik bilgi düzeyleri, bireyin erken dönemde dil-konuşma eğitimi alıp almaması, bireyin erken dönemde cihazlandırılıp cihazlandırılmaması gibi faktörler okulun amaçlarını gerçekleştirebilmesinin ön koşulu olmuştur. İşitme engelliler okullarının belirli bir standarda kavuşturulamaması durumunda başarıya ulaşmak da zorlaşacaktır. Geçmişte işitme engellilerin başarı düzeyi üzerine yapılan araştırmalarda okulların fiziki özelliklerinde ve eğitim uygulamalarında nitelik sorunu yaşandığı sürekli vurgulanmıştır (Tazebay, 1978; Özsoy, 1979; Tüfekçioğlu, 1998; Girgin, 2003).

İşitme engelli bireyler uygun işitme cihazlarıyla cihazlandırıldıklarında işiten çocuklar gibi konuşmayı öğrenebildikleri ve konuşma dili ile akademik eğitim alabildikleri belirtilmiştir (Tüfekçioğlu ve Erdiken, 1990). Ancak işitme engelliler okullarında eğitim için gerekli sınıf ortamları ve işitme cihazları yeterli değildir. İşitme cihazları pahalı olduğu için genelde kalitesiz işitme cihazları bu okullara alınabilmekte ve bu cihazların verimi düşük olmaktadır. Ayrıca ses yalıtımı için gerekli sınıf ortamlarındaki akustik düzenlemeler sağlanamamış birçok sınıf eğitimi U düzeni yerine sıra düzeni biçimindeki ortamlarda eğitim vermektedir. (Köseliöğlu,1987). Günümüzde değişen teknoloji ile birlikte işitme cihazları yenilenmiş, koklear implant uygulamalarına geçilmiştir. Yine de bu cihazların yaygın kullanımı sağlanamamıştır. Koklear implantlı öğrencilerin okuma becerisinde gelişme sağlanabilmesinin cihazlandırma yaşına, doğal işitsel/sözel eğitimin küçük yaşlardan itibaren çeşitli etkinliklerle yoğun bir şekilde uygulanmasına ve koklear implant yaşına bağlı olduğu, çeşitli eğitimsel düzenlemelerde bu öğrencilerin dil ve okuma düzeylerinin değerlendirilmesinin eğitim ortamından sağlanan fayda açısından gerekli olduğu belirtilmiştir (Karasu, 2011). Ancak Milli Eğitim Bakanlığında erken eğitime yönelik okul modeli bulunmamaktadır. Öğrenciler rehabilitasyon merkezlerinde sınırlı düzeyde destek eğitim alabilmektedirler. Koklear implantlı öğrencilerin erken dönemde işitme eğitimi almaması gelecekte okul başarısını olumsuz etkilemektedir.

İşitme engelli bireylerin konuşma becerileri açısından performansları sınırlıdır (Dyer, Szczerbinski, MacSweeney, Green ve Campbell 2003; Guardino ve Selznick, 2009). Konuşma becerilerine bağlı olarak başta okuma-yazma ve diğer akademik becerileri sınırlı kalabilmektedir. İşitme engelli bireylerin okuma-yazma becerilerinin çok farklılık gösterdiği, bir kısmının sadece birkaç sözcük ya da basit cümleler yazabilirken, bir kısmının ise yaşlıları gibi işiten öğrenciler düzeyinde yazabildiği görülmektedir (Erdiken, 2003). İşitme engelli öğrencilerin yazılı anlatım yeterlikleri değerlendirildiğinde "okunaklılık, bütünlük, akıcılık, dilbilgisi kuralları bakımından değerlendirilmesinde öğrencilerin yarısından fazlasında yetersizlik gözlenmiştir (Tuncay, 1980).

İşitme engellilere yönelik okullarda çalışan yönetici ve eğitimcilerin; işitme engellilerin eğitimi, yöntem, işitme cihazları kullanımı konularında hizmet içi eğitime ihtiyaçları bulunmaktadır (Selvi, 2004; Can, 1997; Kök, 1986). Henüz doğal işitsel sözel yöntemin belirttiği kurallar okullarda yerleştirilememişken son dönemlerde işaret diline ilişkin çalışmalar ve eğitim uygulamalarında

örnekleri kullanılmaya başlamıştır. Ancak okullarımızda Türk İşaret Dilinin gramerine uygun işaret dili kullanım becerisi yeterli değildir (Selvi, 2015). Öğretmenler Türk İşaret Dilini okullarda öğrencileri gözlemleyerek öğrenmektedir. Öğretmenlerin işaret dilini akıcı kullanmamaları nedeniyle işaret dili yöntemiyle verilen eğitimlerin niteliği olumsuz etkilenmektedir (Selvi, Gökğöz, Demirtaş, Özsoy ve Güven (2019). Farklı yöntemlerin de eğitim ortamlarında uygun şekilde kullanımında öğrencilerin başarılarında önemli bir artış olmaktadır (İçten, 2003).

Kaynaştırma/bütünleştirme programlarından yararlanan öğrencilerin eğitimlerinde de çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Kaynaştırma/bütünleştirme programlarında uygun ortamlarda, uygun yöntemlerle eğitim verildiğinde öğrencilerin performansları anlamı düzeyde artmaktadır (Çetin, 2006). İşitme engelli öğrencilerin yazılı anlatıma ilişkin süreç ve etkinliklerde öğretmenlerin deneyim eksikliklerinin olduğu (Karasu, 2004), kaynaştırma uygulaması yapan sınıf öğretmenlerinin işitme engeli olan öğrencilerin eğitimleri ile ilgili desteğe gereksinim duydukları belirtilmektedir (Okta, 2008).

Eğitimin niteliksizliği yükseköğretime devamı da güçleştirmektedir. İşitme engellilerin yaklaşık % 70'nin yüksek öğretim programını tamamlayamadığı, öğrencilerin kapsamlı bir destek eğitime ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Bowe (2003). Bununla birlikte çeşitli araştırmalarda işitme engelli öğrencilerin ortalama akademik başarılarının genel eğitimin altında olduğu belirtilmiştir (Teddey, Cobbina, Hamenoo, 2017). İşitme engellilerin eğitiminin zorlukları olduğu, programların genelde öğrencilere uygun olmadığı, öğretmenlerin kişisel deneyimlerinin yetersiz olduğu, okulların donanımsız olduğu (Zrigat, Smadi, 2012) ifade edilmiştir. Ayrıca işitme engelli öğrenciler ergenlik döneminde diğer öğrencilere göre daha fazla duygusal sorunlar yaşar (Milano ve diğerleri; 2016). Bu nedenle eğitim ortamlarında öğrencilerin psikolojik özellikleri de dikkate alınmalıdır. İşitme engelli öğrencilerin birçok davranış sorunu yaşadığından, olası risklerin eğitim sürecinde göz önüne alınması gerekmektedir (Stephanie ve diğerleri; 2014).

İşitme engellilerine ergenlikten yetişkinliğe geçişleri sorunlu olabileceğinden öğrencilerin kariyer olgunluğunun geliştirilmesi ve öğrencilere mevcut piyasa eğilimlerinin öğretilmesi gerekmektedir (Punch, Hyde, Creed, 2004). Destekleyici hizmetlerden yararlanan lise düzeyindeki öğrencilerin, bu hizmeti almayan öğrencilere göre daha olumlu sonuçlar elde ettiği, bunun nedeninin işitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin farkındalık düzeyinin yüksek olmasından kaynaklandığı ve yatılı okulda okuyan öğrencilerin sosyalleşme süreçlerinin daha verimli geçtiği görülmektedir (Mertens, 2013).

Bakanlığımız Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne özel eğitim meslek lisesinden mezun işitme engelli bir vatandaşın yazmış olduğu dilekçede alan yazında yer alan hususlar belirtilmiştir. Vatandaş; işitme engelliler meslek lisesinden mezun olduğunu, lise öğrenimini teşekkürle bitirdiğini ancak okuduğu çoğu kelimeyi anlayamadığını ve yazamadığını, kendisi gibi diğer mezun olan arkadaşlarının da okuduklarını anlayamadıklarını ve anlamlı cümleler kuramadıklarını düşünmektedir.

Meslek lisesinde halen işitme engelli öğrencilerle istendik düzeyde iletişim kurabilecek eğitimci bulunmadığını, okuldan bütün öğrencilerin teşekkür ve takdirle mezun edildiğini, sınavlarda soru ve cevapların sınav öncesinde verildiği için bütün öğrencilerin başarılı bir şekilde mezun edildiğini belirtmiştir. İşitme engelli vatandaş bu yüzden Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavında diğer engelli grubu arkadaşlarıyla yarışamayacağını ve başarısız olduğunu düşünmektedir. İşitme engelliler okullarından mezunların benzer şikâyetleri bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada işitme engellilere yönelik meslek liselerinin Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve alan yazında yer alan hususlara göre öğrencilerin okuldan beklentilerinin gerçekleşme düzeyinin betimlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranacaktır;

1. İşitme engellilerin eğitiminde temel güçlükler nelerdir?
2. İşitme engellilerin başarısızlıklarının nedenleri ne olabilir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma öncesinde okulda gözlem yapılmıştır. Gözlemde öğrencilerin birbiri ve öğretmenleri ile olan iletişimleri gözlenmiştir. Öğrencilerin hangi yöntemi günlük okul hayatında kullandıkları, işitme cihazı kullanıp kullanmadıkları, ders sırasında kullandıkları kişisel materyaller gözlenerek not alınmıştır. Ayrıca okul idaresinden izin alınarak okulda eğitim alan öğrencinin notları, sınav kâğıtları ve örneklem alınan öğrenci defterleri de incelenmiştir. Elde edilen gözlem notları araştırmada kullanılmıştır.

Araştırmada insanların aktiviteleri ile ilgili davranışları, fikirleri, güdülenmeleri, ilgi alanları ve problemlerinin dinamik ilişkisini anlamak açısından kullanılan bir nitel yöntem çeşidi olan odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesi 8 öğretmen ve 1 müdür olmak üzere 9 kişi ile yapılmıştır. Görüşme ortalama iki saate yakın sürmüştür. Görüşmede katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuş ve görüşme sırasında görüşmeler katılımcı notları şeklinde kayıt altına alınmıştır. Katılımcılara K1, K2 şeklinde kod verilmiştir. Görüşme notları daha sonra içerik analizi yapılarak çeşitli temalar elde edilmiştir. Odak grup görüşmesi, araştırmacıya insanların davranışlarına ilişkin iç dinamiği açıklamakta önemli derecede yardımcı olabilecek ayrıntılı bilgiler toplamasında etkili olan yöntemlerdir (Akşit, 1992, s.1). Odak grup görüşmeleri, küçük gruplarla yapılan ve biçimsel olmayan görüşmelerdir. Odak grup görüşmeleri, ‘grupların, alt grupların, kendilerinin de bilinçli, yarı bilinçli veya bilinçsiz oldukları psikolojik ve sosyo kültürel özellikler ve yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi almayı, davranışları ve bu davranışların arkasındaki nedenleri öğrenmeyi amaçlayan’ niteliksel bir yöntemdir (Akşit, 1992 s.2).

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik çalışmaları nicel çalışmalardan farklı olup, (Yıldırım ve Őimřek, 2013) nitel araştırmalarda inanılrlık, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği (Krefting, 1991) ve uzman görüşüne başvurulması (Creswell, 2003'den aktaran; Başkale, 2016) nerilmiştir. Bu kapsamda, araştırmada bir teyit mekanizması kurulmuştur. Araştırma yapılan okula birden fazla ziyaret edilmiş ve görüşmede kaydedilen bilgiler katılımcılara teyit ettirilmiştir. Geliştirilen değerlendirme testi ve görüşme sonuçları ile gözlem bulguları uzman görüşüne sunularak form bu doğrultuda revize edilmiştir.

Bulgular (okula yönelik)

Okulda yapılan inceleme ve gözlemde aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

Tablo 1. Okul ğrenci Sayısı

Kız	Erkek
11	37

Araştırmanın yapıldığı dönemde 11'i kız, 37'si erkek olmak üzere okulda eğitim alan ğrenci sayısı 48'dir. Ancak araştırma gününde okula 22 ğrenci geldiği görülmüş ve değerlendirme testi 22 öğrenciye uygulanmıştır.

Tablo 2. İşitme cihazı kullanma durumu (22 öğrenciden)

Kullanan ğrenci	Kullanmayan ğrenci
20	2

Değerlendirme testi uygulanan 22 öğrenciden 20'sinin işitme cihazı kullanmadığı gözlenmiştir. İki ğrenci ise işitme cihazı kullandığı görülmüş ve kendilerine sorulduğundan düzenli işitme cihazı kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Okula Yönelik Gözlemler

Araştırma yapılan okul Őehir merkezinde olmayıp sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerin yaşadığı semtte bulunmaktadır. Okul dışında gençler sık sık kavga etmekte ve okul çevresinde alkol ve sigara tüketimi fazladır. Bu nedenle okul yönetimi öğrencilerin çevrenin olumsuz etkilerinden korumak için ayrıca çaba sarf etmektedir. Okul bahçesi kk olduğu için öğrencilerin ders saatleri dışında sosyal konularda çalışabileceği alanlar sınırlıdır. Bina zel eğitim okulu için yapılmamış sonradan işitme engellilere tahsis edilmiştir. Okul binası tasarımı özel eğitimin amaçlarını gerçekleştirmeye uygun değildir. Derslikler "U" düzeninde tasarlanmamıştır. Dersliklerin akustik ses düzeni yapılmamıştır. Bu nedenle okul ortamında yankılanma oldukça yüksektir. Okula ait grup işitme cihazları bulunmamaktadır. Dersliklerde ğrencilerin engel gruplarına ve yaşlarına uygun materyaller bulunmamaktadır.

Ders işleyişi şu şekilde yapılmaktadır. Öğretmenler konuları tahtaya yazmakta ve öğrenciler de bu yazılanları defterlerine geçirmektedir. Okul kitapları kullanımı ise oldukça sınırlıdır. Sınav öncesinde öğrencilere belirli sayıda örnek sınav soru ve yanıtları verilmekte sınavda bunların bir kısmı veya tamamı öğrencilere sorulmaktadır.

Öğrenci Özellikleri

Araştırma kapsamında öğrenciler; teneffüs ortamlarında, dersliklerde ve okul bahçesinde gözlenmiştir. Ders sırasında öğrencilerin dinleme becerileri sınırlıdır. Okulda yapılan sınavlara ilişkin öğrencilerde etkili ders çalışma kültürü gelişmemiştir. Sınav sırasında öğrenciler sınıf içerisinde dolaşabilmektedir. Okula gelen öğretmenler mevcut düzene alışmakta ve bu durumu kabullenmektedir. Bu nedenle öğrencilerin sınavlarda kopya çekme eğilimi yüksektir. Öğrenciler sınav ya da ödev yönergelerinde yer alan yazıları okuyup anlamada zorluk yaşamaktadırlar. Bildikleri sözcüklerden tahminlerde bulunmaktadırlar. Çoğu zaman yazılı görevlerdeki açıklamaları işaret dili ile öğretmenler açıklama ihtiyacı hissetmektedirler. Öğrencilerde sıklıkla disiplin sorunları yaşanmaktadır.

Tablo 3. Başarı durumu (Bazı dersler örnek incelenmiştir)

Dersler	Başarılı öğrenci sayısı	Başarısız öğrenci sayısı
Dil ve anlatım	45	3
Coğrafya	13	1
Din Kültürü	46	2
Felsefe	12	0
Geometri	7	1
Matematik	6	2
Fizik	4	4
Kimya	6	2
Türk Edebiyatı	43	5
Seç. Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	22	0
Seç. Demokrasi ve İnsan Hakları	7	1
Seç. Temel Sanat Eğitimi	8	0
Seç Sanat Tarihi	12	0
Teşekkür ve Takdir Alma Durumu		
Takdir		12
Teşekkür		19

Okulda toplam 48 öğrenci eğitim almaktadır. Bu öğrencilerin tamamı Dil ve Anlatım dersini almaktadır. Bu dersten sadece 3 öğrenci başarısız olmuştur. Öğrencilerle yaptığımız görüşmede sınavda başarılı olmalarını yazılı sınav sorularının cevaplarını ezberlediklerini ya da kopya çektiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin başarı düzeyleri oldukça yüksek görülmektedir. Bazı derslerde % 100'e çıkan başarı sayısal derslerde düşmektedir. (Kimya % 75, Matematik, % 75, Fizik % 50) Sözel anlatım

derslerinde başarı yükselmekte sayısal derslerde ise başarı düşmektedir. Öğrencilerin teşekkür ve takdir alma durumları incelendiğinde (2011-2012 eğitim-öğretim yılı) teşekkür 19, takdir 12 kişi olmak üzere toplamda 31 kişi ödül aldığı görülmektedir. Okulda öğrencilerin % 65'i ödül belgesi almıştır.

Bulgular (öğretmenlere yönelik)

Katılımcılara sorulan açık uçlu sorularla tartışma moderatör tarafından başlatılmış, görüşme sonunda konuşmalar katılımcılara verilen kodlara göre kayda geçirilmiştir. Katılımcı özet görüşleri şu şekildedir.

Katılımcılara göre görüşme sonucu eğitimdeki olası başarısızlık nedenleri şunlardır:

Öğretmenler olarak özel eğitim alanından gelmiyoruz. İşaret dilini iyi düzeyde bilmiyoruz. Bu nedenle öğrencilerle aslında temelde ciddi bir iletişim sorunumuz var (K1).

Okul müfredatı öğrenci performansının çok üzerinde. Genel eğitimde kullanılan programı kullanıyoruz. Program öğrencilere uygun olmadığından programı uyarlamaya çalışıyoruz. Ancak bunda da başarılı olamıyoruz. Çünkü öğrencilerin temeli zayıf. (K2).

Öğrencilerin sözcük dağarcığı oldukça sınırlı. Bizi en iyi şekilde ders işlese de temel kavramlarla ilgili sorunlar var. Her defasında başa dönmek zorunda kalıyoruz. (K3).

Öğrencilerin temelden gelen ve okul kültürüne yansımış olumsuz davranışları var. Davranış sorunlarını çözebilecek enerjimiz ve formasyonumuz yok (K4).

Temizlik, okul kuralları gibi temel becerileri öğretmekte güçlük yaşıyoruz. Bir türlü üst becerilere geçemiyoruz (K5).

Meslek lisesinde çalışıyoruz. En azından mesleği öğretebilmeliyiz. Ancak atölyelerimiz ve dersliklerimiz yeterli değil (K6).

Öğrencilerin temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanıyor. Bu nedenle bunun devam edeceğini düşünerek çabasızluk içine giriyorlar (K7).

Öğrencilerin genelde başarıma istekleri yok. Çok çabuk sıkılıyorlar. Agresif davranıyorlar. Rahatlığa çok düşkünler. Ahlaki davranışları zayıf. Öğrenciler yoğun cep telefonu kullanıyor. (K8).

Okula atanan öğretmenlerin hizmet içi programlardan geçirilmeden gelmeleri büyük sorun. Öğretmenlerin branş dışı derslere girmekteler. Yeterli kadrolu öğretmenimiz yok. Çoğunluk ücretli öğretmen olarak çalışıyor (K9).

Katılımcı görüşleri özetlenerek kodlanmıştır. Katılımcıların görüşleri ile okulda yapılan gözlemler paralellik göstermektedir. Katılımcıların okulda gözlemlerine ilişkin olası çözüm yolları şu şekildedir.

İlköğretimden gelen öğrencilerin ortaöğretime hazır bulunuşluklarının yeterli değil. Bu nedenle sorunu ortaokul hatta ilkokulda çözmek gerekir (K1).

Öğrencilerin yatılı okulda kalmaları sonucu aileden yeterli destek görememe ve sonucunda karşılaştıkları psikolojik sorunları var. Buna ilişkin uzmanlığa dayalı psikolojik danışmanlık sistemi kurmak yapmak gerekir (K2).

Okullar uygun binalarda açılmalı ya da uygun hale getirilmelidir (K3).

Eğitim materyalleri ve ders kitapları işitme engelli öğrencilere göre hazırlanması gerekir (K4).

Mesleki teknik eğitimin programını kullanıyoruz. Programlar ve planları öğrencilere uyarlamalıyız (K5).

İşitme cihazlarının kullanımını yaygınlaştırmalıyız (K6).

Meslek derslerinin sayısı artırılabilir. Kültür dersleri öğrencilere uyarlanabilir (K7).

İşitme engelliler bölümleri kapatılmamalıydı. Hatta meslek liselerinde özel eğitim mezunu öğretmen çalıştırılmalı (K8).

Okul yöneticileri olarak işitme engelliler dünyasını bilmiyoruz. Bu okullarda yönetici seçimlerinde alanda deneyimli tecrübeli yöneticiler görevlendirilebilir (K9).

Görüşmeye katılan öğretmenlerin yaşanan sorunlara ilişkin önerileri literatür kapsamında değerlendirilmiştir.

Öğretmen demografik bilgileri

Tablo 4. Görüşmeye katılan öğretmenlere ilişkin demografik bilgiler

Bireysel Eğitim Programları hakkında hazır bulunuşluk düzeyleri
Bu konuda hizmetiçi eğitim alan öğretmen bulunmamaktadır
Doğal İşitsel Sözel Yöntem hakkında hazır bulunuşluk düzeyleri
Bu konuda hizmetiçi eğitim alan öğretmen bulunmamaktadır
Türk İşaret Dili hakkında hazır bulunuşluk düzeyleri
Bu konuda hizmetiçi eğitim alan öğretmen bulunmamaktadır
Özel eğitime yönelik hazır bulunuşluk düzeyleri
2 katılımcı hizmetiçi eğitime katılmış
Öğrencilerle iletişim doğru iletişim kurma hakkında hazır bulunuşluk düzeyleri
2 kişi işaret ve sözel dil, 1 kişi işaret ve yazarak 5 kişi işaret dili kullanarak iletişim kurduğunu belirtmektedir. Ancak okulda yapılan gözlemlerde öğretmenlerin profesyonel işaret dilini bilmedikleri anlaşılmaktadır. Okulda doğal işitsel sözel yöntemin gerekleri ise yerine getirilmemektedir.

Öğretmenlerin işitme engellilerin eğitimi alanında yetiştirilmeden öğretmenliğe başladıkları, alan mezunu öğretmenlerin kurumda olmaması, öğretmenlerin kendi eğitim sorunlarını profesyonel destek

almadan kendileri çözmeye çalıştıkları ancak öğretmenlerle yapılan görüşmelerden katılımcıların bu konuda başarılı olamadıkları anlaşılmaktadır.

Bulgular (öğrencilere yönelik)

Öğrencilere uygulanan okuduğunu anlama anketi sonuçları

Öğrencilere okuduğunu anlama, yazı yazma, yorumlama becerilerini tespit edebilmek için 7 soru sorulmuştur. Bunun için öğrencilere bir kod verilmiştir. Öğrenciler S1, S2 şeklinde kodlanmıştır. Sorular ve sorulara verilen yanıtlar aşağıdadır.

..... ilinin başlıca sorunları nelerdir?

Öğrencilerin tamamı sorunun ne içerdiğini anlamamış bunun üzerine açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Bu soruya 11 öğrenci yanıt verirken 11 öğrenciden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 5. Öğrenci Yanıtları

S1:	Zonguldak başlarım sonra Okul bir heyecanlı başlıyor. Ders çalıştı ki; Öğretmenler ders iyi olaraktır ama öğretmen ders çalıştı hiç zor ben anlatmalı yok. Çalıştı olmuyor. Zonguldak ilköğretim öğretmen çok çalıştı sonra lise çalıştı olmuyor.
S2:	Öğrenci dersi geri öğretmen Ders el işaret örnek hiç tembel gibi
S3:	Zonguldak köpek gülüyor Geldim Gelmiyor yok mekanik mikem
S4:	Zonguldak ilinin başlıca sorunları nelerdir? (yanıtta soruyu yazmış)
S5:	Zonguldak okul biz bak. Güzel Ben ders devam etmek mutlu etmek rahat hakkın.
S6:	Zonguldak işitme engelliler Beni sabir Allah bilimo iş yok Sabri by by
S7:	Zonguldak bir Babam çok güzel Annem birçok güzel kaçınm sivri
S8:	Zonguldak için kız iş çarşı İstanbul ben.
S9:	Zonguldak için okulda öğretmenin Ben öğrenci örnek Hiç öğretmenim tembel rahatı Ben olay mi istemiyorum. Kafayım örnek lazım Mecburi öğretmenin örnek hiç yok!!!
S10:	Zonguldak mobilya çalışıyor iş yok
S11:	Zonguldak işitme engelliler iş yok.

En sevdiğiniz bir arkadaşınızın üç özelliğini yazınız.

Bu soruya 6 öğrenci yanıt vermiş, diğer öğrencilerden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 6. “En sevdiğiniz bir arkadaşınızın üç özelliğini yazınız” Öğrenci Yanıtları

S1:	Arkadaşlar olunca gibi. En arkadaş sevdim. Arkadaşlar faydalı olursa Arkadaş soru bende onu çalıştı çok sevdim...
S4:	En sevdiğiniz bir arkadaşınızın üç özelliğini yazınız.
S5:	Ben o Arkadaş 11-C Örnek günah yardımcı Ben mobilya biz yardımcı çok bak anladım.
S8:	İSTANBUL Beni Çarşı Kız SevdiğiNiz Murat Çok.
S9:	Ben o arkadaşlar sohbetin ediyorum. Başlıyor mutluyum iyiyim. Arkadaş sohbetin Hayat kafayım çalışıyor lazım mecburi Evet Arkadaş sürpriz lazım.
S10:	Ben Arkadaş komik yaramaz ulan:D

Sevdiğiniz bir fıkra ya da komik bir olayı yazınız.

Bu soruya 4 öğrenci yanıt vermiş, diğer öğrencilerden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 7. “Sevdiğiniz bir fıkra ya da komik bir olayı yazınız.” Öğrenci Yanıtları

S1:	Başka gibi olunca komiğen sevdim olayı bir şey yoktur komiğen küfür gibi ayıp etti Ben rahatsız sonra komiğen ne demişti sormuyor ...
S4:	Sevdiğiniz bir fıkra ya da komik bir olayı yazınız.
S8:	İSTANBUL olayı Çok kötü seni arkadaş komik baba anne mal seni çok yok yasak.
S9:	Arkadaşlar sohbet ediyorum laf Fubloum çalışıyorum Bitti sonra yatıyorum kavga komik saka etti diyorum.

Hikâye tamamlama

Baba koç sürüden ayrılıp dere kenarına gitmiş. Bakmış ki, bir yavrukurt su içiyor. Hemen bir ağacın arkasına saklanmış. Yavrukurt su içtikten sonra baba koç ortaya çıkmış. Baba koçun sivri boynuzlarını gören yavrukurt kaçmaya başlamış. Baba koç ilerdeki kayaların arasında yavrukurdu sıkıştırmış. Çaresiz kalan yavrukurt şöyle demiş: “ Ama baba koç, ben sana ne yaptım ki? Neden beni öldürmek istiyorsun? Suçum neyse söyle de bileyim? Baba koç: “Senin suçun

Yukarıda yarım kalan hikâyeyi tamamlayınız.

Bu soruya 2 öğrenci yanıt vermiş, diğer öğrencilerden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 8. “Yukarıda yarım kalan hikâyeyi tamamlayınız.” Öğrenci Yanıtları

S1:	Baba bana sordu tamamladık Okul ders iyi başarılı diliyorum gereken Ben tamamen etti, çalıştı oluyor.
S4:	Yukarıda yarım kalan hikâyeyi tamamlayınız.

Ülkemizde sevilen sporlar hangileridir? Yazınız.

Bu soruya 3 öğrenci yanıt vermiş, diğer öğrencilerden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 9. “Ülkemizde sevilen sporlar hangileridir.” Öğrenci Yanıtları

S1:	Spor bir başka mevki istiyor yetenek bir basket bol hayran oldu kamp mutluyun ulaştı. Kamp oluyor kavga bir şey yoktur.
S4:	Ülkemizde sevilen sporlar hangileridir? Yazınız.
S8:	Futbolun berbera oynayın iyi seviyorum hergün önce ekşi Ben yaş 13 futbolun başlıyorum Yıl sonra hergün şimdi fublunun devam ediyorum hemen al alınladım mi?

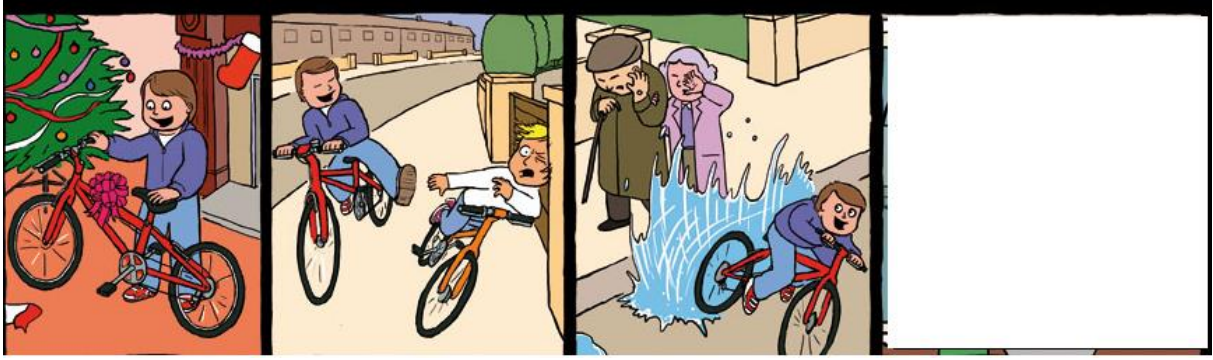

Yukarıdaki resimde geçen olayları anlatınız.

Bu soruya 4 öğrenci yanıt vermiş, diğer öğrencilerden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 9. “Yukarıdaki resimde geçen olayları anlatınız.” Öğrenci Yanıtları

S1:	Bir şey yoktur.
S4:	Yukarıdaki resimde geçen olayları anlatınız.
S8:	Ben K9 komik beraber geziyor:
S9:	Köpek güzel komik oyun çocuğu köpek seviyorum çokkk özledim Babam köpek polis geliyor neden addı olmaz verimiyorum vur :D :D

Yukarıdaki resimde geçen hikâye nasıl bitmiş olabilir? Anlatınız

Bu soruya 4 öğrenci yanıt vermiş, diğer öğrencilerden yanıt alınamamıştır. Alınan yanıtlar şöyledir:

Tablo 10. “Yukarıdaki resimde geçen hikâye nasıl bitmiş olabilir.” Öğrenci Yanıtları

S1:	Çok dikkat lazım sonra arabaya, yürüyüş ve bisiklet dikkat oluyor inşallah düştü olmaz.
S5:	Ben bisiklet hızlı salak gibi fena düştü.
S8:	Ben diş ağrıyorum vardır. Babam ben babam yardımcı ediyorum. Babam yardımcı çok ediyorum seviyorum
S9:	Bisiklet havalı Gülyüyor olmaz yanlış dede ve babaanne çocuk bisiklet olmaz ayığı.

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde öğrencilerin büyük kısmının soruları anlamakta güçlük çektiği, sorulara çok az öğrencinin cevap verdiği, verilen cevaplar anlamlı cümle oluşturmadığı, yanıtlarda birçok yazım yanlışları ve dilbilgisi bozuklukları olduğu görülmektedir. Verilen cevaplardan öğrencilerin sınırlı düzeydeki sözcükleri ile cümle kurmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler genelde okul sorunlarından ve eğitim durumundan söz etmeye çalışmışlardır.

TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen sonuçlar alan yazınla paralellik göstermektedir (Dyer, Szczerbinski, MacSweeney, Green ve Campbell 2003; Guardino ve Selznick, 2009; Erdiken, 2003; Tuncay, 1980; Selvi, 2004; Can, 1997; Kök, 1986). Araştırmada ortaöğretim seviyesinde bulunan öğrencilerin dil-konuşma yeterliliği bulunmamakla birlikte okuma-yazma düzeyi ilkökul başlangıç düzeyindedir. Okul başarısının düşüklüğünün birçok sebebi olmakla birlikte başlıca sebebi okulda çalışan öğretmenlerin işitme engellilerin eğitime ve kültürüne yabancı olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Okulun bulunduğu şartlar genelde olumsuzdur. Okulun konumu ve fiziki imkânları yeterli değildir. Okulda yapılan görüşmelerde okul öğretmenlerinin özel eğitime ilişkin yeterli pedagojik formasyonu almadığı ne yapacağı konusunda ise bilgi sahibi olmadıkları söylenebilir. İlkokul ve genelde bitişğinde yer alan işitme engelliler ortaokullarda işitme engelliler bölümü mezunlarının okul kültürüne katkısı olumlu

olmuştur. Özel eğitim öğretmenlerinin branş öğretmenlerinin (özel eğitim dışında kalan) yetiştirilmesine ve rehberliğine katkıları oldukça olumludur. Ancak meslek liselerinde işitme engelliler öğretmenliği mezunu olmaması ve öğretmenlerin zorluk yaşamaları karşısında danışabilecekleri otoritenin de olmadığı anlaşılmaktadır. Okul yönetimi de branş öğretmenlerinden oluşmaktadır. İşitme engelliler okul tecrübesi okulda çalışan birçok öğretmenden daha azdır. Okul yönetiminin alana hâkim olması durumunda eğitsel liderliği yapabileceği düşünülebilir. Ancak ortaöğretim uygulamalarına özel eğitim kültürünün (bireyselleştirilmiş öğretim planı hazırlama, işitme cihazı kullandırma, işitsel sözel yöntem kullanma vb.) yeterince gelişmediği söylenebilir.

Araştırma yapılan okulda psikolojik danışmanlık yapan öğretmenlerinde öğretmenlerle iletişim kurabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmadığı ve öğrencilerinin yoğun olumsuz davranışlarının azaltılmasına katkı sağlayamadığı düşünülebilir.

Okul başarısının düşüklüğünün başlıca nedenlerinden biri de öğrencilerin hazırbulunuşluklarının yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanmaktadır. Ortaöğretime gelen öğrenciler çoğunlukla ortaokul becerilerinin de altında bulunmaktadır. İlkokulda kısmen öğretilmiş okuma-yazma ve diğer beceriler, yoğun özel eğitim programları uygulanmadığından zamanla kaybolmakta ortaöğretime gelindiğinde geçmiş öğrenmelerden ortada bir şey kalmadığı gözlenmektedir.

Araştırmada gözlenen ve katılımcılarında desteklediği bir başka problem, ders programlarının ve ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygun olmamasıdır. Öğrenci seviyelerinin düşük olması nedeniyle ortaöğretim programları öğrencilerin performansının çok üzerinde kalmaktadır. Dersin bireyselleştirilerek öğrencilere uyarlanması oldukça güçtür. Edebiyat, fizik, kimya gibi yoğun bilgi gereken derslere ilişkin temel bilgi düzeyleri yeterli olmadığından bu derslerin ortaokul hatta ilkökul seviyesinde işlenmesi gerekir. Bu durumda programın ruhu ortadan kaybolmaktadır. Edebiyat dersine ilişkin öğrencilerin yazılı kâğıtları incelenmiş. Bir soruda eserlerinin adı verilen bir yazar sorulmuştur. Öğrencilerin tümü bu soruya yanıt vermişler. Ancak öğrencilerle yapılan görüşmede öğrencilerin yazara ilişkin bir bilgileri olmadığı, görseller arasından yazarı gösteremedikleri hatta bakmadan adını da yazamadıkları gözlenmiştir. Bu örnekte olduğu gibi okulda yapılan neredeyse tüm sınavların; soru ve cevaplarının önceden verilerek öğrencilerin ezberlediği bir sisteme dönüştüğü gözlenmiştir. Sınav sonrasında, kısa süre sonra öğrenciler ezberledikleri metinleri unutmakta ve yazdıkları bilginin içeriği hakkında bilgi sahibi olmamaktadırlar. Bununla birlikte okulda kullanılan ders kitapları genel eğitimde kullanılan kitaplar olup öğrencilerin seviyesine uygun değildir.

Okulda eğitim uygulamalarında kullanılan öğretim yöntemlerine ilişkin okulda bir karmaşa mevcuttur. Okulda öğretmenlerin bir kısmı işaret dilini savunmaktadır. Ancak doğal işitsel sözel yöntemde olduğu gibi öğretmenlerin Türk İşaret Dili yeterliliğine sahip olmadığı ve öğrencilerle etkili iletişim kuramadıkları gözlenmiştir.

Eğitim Fakültelerinde yer alan işitme engelliler öğretmenliği bölümleri kapatılarak özel eğitim bölümlerine dönüşmüştür. İşitme engelliler bölümlerinin her türlü kazanımları ortadayken okullarda birçok sorun yaşıyorsa ilgili bölümlerin kaldırılması ile mevcut sorunların ortaokul, ilkokul hatta bütünleştirme uygulamalarında da devam edeceği yorumu yapılabilir.

Okul yöneticilerinin özel eğitim tecrübesinin olmamasının okulda yaşanan sorunlara etkili liderlik yapamamalarına ve olası çözümlere katkısının sınırlı kalmasına neden olabilir.

Sonuç olarak bir okulda yapılan araştırma verileri tüm okullar için genellenmesi bilimsel bir yaklaşım olmayacaktır. Bununla birlikte işitme engelliler okullarının örgüt kültürleri birbirine benzerdir. Bu nedenle tüm ortaöğretim seviyesinde bulunan okulların eğitim öğretim faaliyetlerinin beklentilerin altında kaldığı yorumu yapılabilir.

Öneriler

İşitme engellilere yönelik eğitim veren özel eğitim meslek liselerinde eğitim uygulamaları ile ilgili oldukça yoğun sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Bu nedenle özel eğitim meslek liselerinde bakanlığımız tarafından köklü değişikliklere gidilmesi gerekmektedir.

Özel eğitim meslek liselerinde eğitim alan tüm öğretmenlerin işitme engellilerin eğitimi konusunda hizmetiçi eğitime tabi tutulmaları, okul programlarının gözden geçirilmesi, fiziki şartların iyileştirilmesi, öğretmenlerin işitme engellilerin eğitimine yönelik yöntem konusundaki tereddütlerinin giderilmesi, bu kurumların denetimlerinde alandan yetişmiş müfettişlerden yararlanılması, bu okullara öğretmen ve yönetici seçiminde alandan mezunların tercih edilmesi, işitme engellilerin lise eğitimlerinde tek seçenek olan meslek lisesi eğitimi yerine farklı alternatiflerin araştırılması önerilebilir.

Üniversitelerin özel eğitim bölümlerine işitme engellilerin eğitimine yönelik kapsamlı ders eklemeleri yapılmalıdır. Ya da özel eğitim bölümü öğrencilerine yan branş uygulaması seçeneği sunularak bazı öğrencilerin bu alanda donanımlı olması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Başkale, H. (2016) Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *DEUHFED* 2016, 9 (1), 23-28. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/753041>
- Bowe, F. G. (2003) Transition for Deaf and Hard-of-Hearing Students: A Blueprint for Change. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 8(4):485-93
- Can, Y. (1997). *İşitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin yeterlilikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Abant İzzet Baysal Ü. Bolu.
- Çetin, H. (2006). *İşitme Engelli ve Normal İşiten Çocuklarda Meslek Tercih Farklılıklarının Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hacettepe Ü. Ankara.

- Dyer, A., McSweeney, M., Szczerbinski, M., ve Campbell, R. (2003). Predictors of Reading Delay in Deaf Adolescents: The Relative Contributions of Rapid Automatized Naming Speed and Phonemic Awareness and Decoding. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 8, 215-229. Doi: 10.1093/deafed/eng012.
- Erdiken B, (2003). İşitme engelli yükseköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım becerileri. Anadolu Ü. Yayınları. Eskişehir.
- Girgin, C. (2003). *İşitme engelli çocukların eğitimine giriş*. Anadolu Ü. Yayınları. Eskişehir.
- Girgin, C.(1997). *Türkçe konuşan doğal işitsel sözel yöntemle eğitim gören işitme engelli kız çocukların konuşma anlaşılabilirliği ile süre ve perde özellikleri*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Anadolu Ü. Eskişehir.
- Guardino, C., Selznick, D.N., ve Syverud, S. M. (2009). Teaching Phonological Skills to a Deaf First Grader: A Promising Strategy. *American Annals of the Deaf*, 154 (4), 382-388. Doi: 10.1353/aad.0.0113
- İçten, G. (2003). *Üniversite hazırlık sınıfı işitme engelli öğrencilerinin okuma sonrası soruları yanıtlamalarında 'soru-yanıt ilişkileri' stratejisinin kullanımı*. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Ü. Eskişehir.
- Karasu, P. (2004). *Kaynaştırmadaki işitme engelli öğrencilerin yazılı anlatım beceri düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Anadolu Ü. Eskişehir.
- Karasu, P. (2011). *İşitme Engelli Öğrenciler Ve Normal İşiten Öğrencilerin Okuma Becerilerinin Formel Olmayan Okuma Envanteri İle Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Anadolu Ü. Eskişehir.
- Kök, M. (1986). *Sağlıklar okulundaki öğrencilerin normal okuldaki öğrencilerle yaş cinsiyet yatılı- gündüzlü durumlarına göre sözcük dağarcığının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy*, 45, 214-222. <https://doi.org/10.5014/ajot.45.3.214>.
- Okta, D. E. (2008). *Kaynaştırma Sınıflarına Devam Eden İşitme Engeli Olan Öğrencilere ve Sınıf Öğretmenlerine Sağlanan Özel Eğitim Hizmetlerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hacettepe Ü. Ankara.
- Köselioğlu, B. (1987). *İşitme cihazı kullananlarda amplifikasyonun işitme eşiklerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara 1987. Ankara.
- Mertens, D. M. (2013). Social Experiences of Hearing-Impaired High School Youth. *American Annals of the Deaf Gallaudet University Press*. Volume 134, Number 1, March 1989. pp. 15-19.
- Milano, C., ve diğerleri (2017). Adjustment and Other Factors Related to High School Aged Students Identified as Hearing Impaired. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)* 5(4): 255.
- Punch, R., Hyde, M., Creed, P. A. (2004). Issues in the School-to-Work Transition of Hard of Hearing Adolescents. *American Annals of the Deaf* 149(1):28-38
- Sayın, Z. (1989). *İşitme özürü çocukların eğitimine yönelik görsel iletişim araçları üzerine bir deneme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hacettepe Ü. Ankara.

- Selvi, H. H. (2004). *Resmi işitme engelliler eğitim kurumlarının işlevsel süreçlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Selvi, H. H. (2015). *Türkiye’de işaret dili eğitimine yönelik yaşanan sorunların betimlenmesi*. 25. Özel Eğitim Kongresi, 2-4 Aralık, İstanbul.
- Selvi, H. H., Gökgöz, K., Demirtaş, S., Özsoy, S., Güven, M. (2019). *İşitme Engellilerin Eğitim Sorunlarının Betimlenmesi*. 29. Özel Eğitim Kongresi, 06-09 Kasım.Kuşadası.
- Stephanie C. P. M., ve diğerleri. (2012). Behavioral problems in school-aged hearing-impaired children: the influence of sociodemographic, linguistic, and medical factors. *European Child & Adolescent Psychiatry* volume 23, pages187–196(2014).
- Tettey, E., Cobbina, M., Hameenoo, E. S (2017). Academic Challenges of Students with Hearing Impairment (SHIs) in Ghana. *Disability CBR & Inclusive Development* 28(3):127
- Turan, Z. (2010). İşitme Kayıplı Çocuklarda Doğal İşitsel-Sözel Yaklaşımla Sürdürülen Bir Aile Eğitimi Çalışmasının İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 10 (3); 1697-1756.
- Tüfekçioğlu, Ü. (1989). *Farklı iki eğitim ortamında sözel iletişim eğitimi gören işitme engelli öğrencilerin konuşma dillerinin karşılaştırılması (eskişehir sağırlar okulu ve anadolu üniversitesi-içem)*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Anadolu Ü. Eskişehir.
- Tuncay, H. (1980.) *İşitme özürü çocukların yazılı anlatım yeterlikleri*. A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Zeshan, U. (2003). *Aspects Of Türk İşaret Dili (Turkish Sign Language)*. Research Centre For Linguistic Typology, La Trobe University Melbourne& Mac Plan- Institute For Psycholinguistics, Nijmegen.
- Zrigat, İ., Smadi, Y. M. (2012). Challenges of Educating Students who are Deaf and Hard-of-Hearing in Jordan. *Journal of Humanities and Social Sciences* Vol 2 (2):150-158.